

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН БОЛОН ПРОЦЕССИНЕ КИРҮҮДӨГҮ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Специфика вхождения системы высшего образования Кыргызстана в Болонский процесс

The specifics of the entry of the higher education system of Kyrgyzstan in the Bologna process

Макалада жогорку билимдин интеграциясын ишке ашырыш үчүн мыйзам чыгаруу базаны даярдап, капитал жана товар гана эмес андан да маанилүүрөөк мамлекеттер арасындагы студенттер жана окутуучулар илимий коомдун жана өнөр жайдык эркин алмашуусун карайт. Кыргызстандын Болон системасына кирүүсү оор шартта өтүп келген жана дагы деле өтүүдө, өз алдында объективдүү жана субъективдүү мүнөздөгү кыйынчылыктарды жолуктуруп жатат. Ошондой эле Болон процесстерин талаптарына ылайык окуу процесстери жана жогорку билим берүү системасын жакшыртуу жана Кыргызстандагы жогорку окуу жайларынын окуу процесстеринин өзгөчөлүктөрү каралат.

Урунттуу сөздөр: жогорку билим; глобалдаштыруу; интеграция; академиялык мобилдүүлүк; студент; магистрант; Болондук система; реформалоо

В статье рассматриваются вопросы осуществления интеграции системы высшего образования, подготовки законодательной базы, разработки комплекса мероприятий и программ, направленных на свободный обмен не только капиталами и товарами, а что более важно - студентами и преподавателями между странами, вузами, равно как и между научными сообществами и промышленностью. Тем не менее, вход в Болонскую систему проходит через трудные обстоятельства и по-прежнему имеет объективные и субъективные трудности. Кроме того, в соответствии с требованиями Болонской системы совершенствуются процессы обучения в системе высшего образования и профессиональной подготовки.

Ключевые слова: высшее образование; глобализация; интеграция; академическая мобильность высшего образования; студенты; магистранты; реформирование; Болонская система

The article considers the integration of the higher education system, it was necessary to prepare a legislative base, develop a set of measures and programs aimed at free exchange of not only capital and goods, but more importantly, students and teachers between countries, universities, as well as between scientific communities and industry. However, the entrance to the Bologna system, the transition has passed through difficult circumstances and continues to fulfill its own objective and subjective difficulties. In addition, in accordance with the requirements of the Bologna process of improving the learning processes and the system of higher education and institutions of higher education and vocational training.

Keywords: higher education; globalization, integration; academic mobility of higher education; students; undergraduates; reform; Bologna system

Азыркы этапта глобалдаштыруу адамдардын ишмердуулугундегу кептеген чейрелерде теоритикалык ошондой эле саясаттык чектерди аныктоо процессиндеги негизги куч болуп саналат. Глобалдаштыруу езунун таасир беруусувде биздин турмуштун бир эле чейресу менен чектелбестен комплекстуу кубулуш болуп орношууда. Албетте ал илимий, илимий-техникалык жана башкаруу кадрлар башкача айтканда заманбап, илимий-техникалык прогресстин ээлери даярдалган жогорку билим

чейресун козгобой кое албайт. Жогорку билимге жана илимге багытталган азыркы замандагы саясаттын олуттуу аргументи болуп экономиканын, социалдык системанын, жалпысынан ар бир елкенун билиминен жана технологиялык инновацияларынын структуралык кез карандылыгы болуп саналат.

Башкача айтканда жогорку окуу жайлар жаңы идеялардын булагы жана алардын негизи болуп каралат. Дагы бир маанилуу факторго кеңул буруу керек. Бул жалпы дүйнөлүк рынок экономикасын тузуу жана анын негизинде кучтуу миграциялык агымдын пайда болуусу. Бул процесстер адистердин жумушка орношуусунда алардын квалификациясын моюнга алууну кун тартибинин маанилуу суроолоруна коюлган.

Жогорку билимдин интеграциясын ишке ашырыш учун мыйзам чыгаруу базаны даярдап, капитал жана товар гана эмес андан да маанилүүрөөк мамлекеттер арасындагы студенттер жана окутуучулар илимий коомдун жана енер жайдын эркин алмашуусуна багытталган. Жалпысынан теменде айтылгандар Болондук процесс катары таанылган демилгенин чыгып келуу себеби болгон, анын максаты катары Европада бирдиктуу билим мейкиндигин тузуу жана бул дүйнөнун белугун “билимдер коомуна” айлантуу болуп саналат.

2011-жылынын 23-августунда Кыргызстан Болондук процеске кошулган 49-елкенун катарына кирдик. Бугунку кунде билим беруу мейкиндигине республиканын кириши елкенун тышкы саясатын иштеп чыгуу боюнча улуттук кызыкчылыктар контекстинде каралат, БСУга (Буткул дүйнөлүк соода уюму) кошулуу, анын ичинде Батыш менен кызматташууга багытталган жана билим беруу рыногуна катышуу.

Болон декларациясынын жоболоруна таянсак Кыргызстандагы жогорку окуу жайлар 2011/2012 окуу жылдары акырындап Европанын жогорку профессионалдык окуу системасына ете баштаган(бакалавриат, магистратура, докторантура PhD). Ошентсе да Кыргызстандын Болон системасына кируусу оор шартта етуп келген жана дагы деле етууде, ез алдында объективдуу жана субъективдуу мунездегу кыйынчылыктарды жолуктуруп. Биринчилерден мыйзамдык, уюштуруучулук, финансылык ошондой эле моралдык иреттерди белгилесе болот. Азыркы Россиянын жана Казакстандын изилдөөчүлөрүнун жана жогорку билим чейресунун кызматкерлери арасында да биздин елкелердун болондук процеске кошулуусунун зарылдыгына жана пайдалуулугуна, деги эле жогорку билимдеги езгеруулерге терс кез караштар бар экенин белгилей кетиш керек. Бирок процесс ишке кирген. Артка жол жок.

Билим системаларынын бири бири менен келишуусу, билим женунде документтердин эквиваленттуулугу жана таануу, тил саясатындагы маселелерди макулдашуу- мына ушулар болондук декларациянын аткара турган маселелери. Азыркы учурда Кыргызстанда болондук процесстин негизинде студенттердин, ЖОЖдордун окутуучуларынын академиялык мобилдуулугуне чоң маани берилет. ЮНЕСКОнун эксперттеринин пикири боюнча чет елкелук жарандарды окутуу биздин доордун эң кирешелуу дүйнөлүк бизнестеринин турлеруне кире баштады. Ушул эл аралык уюмдун маалыматтары боюнча 129 мамлекеттин миңдеген жогорку окуу жайлары оз кызматтарын керсетушет. Негизги атаандаштык Батыш Европанын жана Тундук Американын эң эле енуккен елкелерунде, ошондой эле Австралия жана Жапонияда журуп жатат. Кеп елкелер, адегенде эле АКШ, Канада, Австралия жана Европанын бир катар мамлекеттери жылына болжол менен 1 млн. жогорку квалификациядагы адистерди ездеруне керектуу профилге ЖОЖдорунда окуган чет елкелук жарандарды алып калышат. [1]

Мисалга алсак, АКШда чет елкелук жарандарга билим беруу кызматын керсетуу мааниси боюнча экспорттун киреше статьясында бешинчи болуп саналат. Албетте, Казакстан Америка эмес. Бугун республикада 45 елкеден Юмиңден ашуун чет елкелук студенттер билим алышат. Студенттердин негизги контингенти МОН КРдын айтканы боюнча КМШ, Африка, Монголия, Кытай жана башка елкелерден келгендер бирок Европандан эмес. 2010-жылы бул ЖОЖдо Кытайдан, Монголиядан, Египеттен, Пакистандан, Таджикистандан, Ирандан, Озбекистандан, Туркменистандан келген

бООден ашуун чет елkelук студенттер билим алган.[2]

Ошону менен эле республиканын студенттеринин жана ЖОЖдун окутуучуларынын мобилдуулугун камсыздоо областында бир катар чечилбеген маселелер бар. Баардык эле жождордун Европадан, АКШдан, Туштук-Чыгыш Азиядан жана башка региондордон атактуу окумуштууларды лекция окуш учун жана тажрыйба алмашуу процесси учун чакырууга финансылык мумкунчулуктеру жок. Актуалдуу кейгейлердун бири бул студенттердин тил даярдыгы, анткени ал мобилдик процесстин ишке ашуусун кармап туруучу фактор болуп саналат.

Дагы бир белгилей кетчу нерсе бул Кыргызстанда ата мекендик жождордун арасында студенттердин, окутуучулардын, илимий кызматкерлердин мобилдуулугу абдан начар, канаттандыраарлык эмес ишке ашып жаткандыгы. Болуп жаткан ситуациянын иринчи кезектеги себептердин бири уюштуруучулук, финансылык, социалдык жана башка суроолду толук иштеп чыкпагандык, толугу мене ойлонбогондук деп белгилесек болот.

Белгилуу болгондой эле Болондук декларациянын шарттарынын бири болуп дипломдордун алмашымдуулугу жана адистердин ата мекендик жана эл аралык жумуш рыногунда талапка ээ болушу болуп саналат. Теменде айтылып кеткен мисалдар бизде биринчиден ЖОЖдордун жумуш ээлери менен байланышы начар экенин далилдейт. Экинчиден, бул тар адистиктеринин номенклатурасынын есушун далилдейт. Эгерде еткен кылымдын 60-жылдары СССРдин студенттеринин даярдоосу болжол менен 250 адистик менен ишке ашса, азыркы учурда Россияда-350, Кыргызстанда-300, а бирок республиканын ичинде 16,8млн.калк жана ендуруш Россия менен салыштырмалык 20 эсе азыраак экенин белгилесек болот.

Дагы бир учурга акцент коюш керек, бул ЖОЖдордун жарнамасы, тагыраак айтканда ездерун жарнама кылуунун кеземелге алынбаганы. Жарнамалык проспектердин мазмуну жана анализи мумкунчулугу болбосо дагы кээ бир университеттер студенттерге чет елкеде стаж етууну, эки дипломдук программаны убада беригендигине бизди кубе кылып жаткат. Жыйынтыгында элдер алданып, ЖОЖго ишеним жоголуп, анын кадыр-баркы тушет. Ата мекендик ЖОЖдор келечектеги адистерди бир эле адистиктерде даярдай берип аягында ашып кетип, улан-кыздар жумуш таба албай же ез адистиги менен иштей албай калганы керунуп турган иш. Ошондуктан биринчи орунда МОН КР, ЖОЖдор жумуш ээлери менен биргелекте елке ичиндеги ЖОЖдордун бутуруучулерунун жумуш менен камсыз кылуу маселесин чечиш керек, андан кийин гана алардын эл аралык иш рыногунда кандай талапка ээ экендигин ойлонуш керек. Рыноктук экономиканын шарттарында жогорку билимдин интернационалданышы конкуренцияга шыктуу, чыгармачыл ой жугурткен адис, ар кандай ендуруштук, башкаруучулук, социалдык же башка маселелерди чече билген адисти даярдоонун маселеси адан да кебуреек актуалдашат. Бул чындык ейдеде айтылган башка факторлордун санында кыргызстандын билим беруу системасынын дуйнелук стандарттагы децгээлге кетеруу суроосунун кетерулушуне себеп болгон.

Болондук декларациясынын принциптерин ишке ашырууда приоритеттик багыттарынын бири болуп ECTS тиби боюнча зачэгтук бирдиктеринин унификацияланган системаларын тагыраак айтканда кредиттик технологиядагы билим алуу, ошондой эле бакалавр, магистр, доктор PhD даражаларын ыйгаруу менен ЖОЖдук жана ЖОЖдон кийинки уч баскычтуу билим алуу системасын киргизуу болду. 2011-жылга чейин республиканын мамлекеттик ЖОЖдорун кээ бир кесиптер европалык билим беруу системасына еткен. Карап турсац сандык жагынан кейгей

чечилгени менен сапат жагынан профессордук-окутуучулук состав, студенттер, илимий кызматкерлер, тагыраак айтканда ЖОЖдук билим беруу процессные тузден-туз катышкандар тарабынан ушул кунге чейин олуттуу сынга тушуп келет [3]. Кээ бир эксперттердин айтуусу боюнча Кыргызстандын жогорку мектеби европалык системага толугу менен адаптацияланган эмес, жекече, чет елkelук университеттердин бир катар милдеттуу дисциплиналары кыргызстандын билим беруу программаларында чагылдырылган эмес.

Элкенун жогорку мектеби финансылоонун жана окууга акы телеенун жацы системасынын иштеп чыгуусуна муктаж болууда. Анткени жылдан-жылга билим беруу кызматтарынын баасы есууде, ошентсе дагы студенттердин ата-энесинин материалдык абалы эске алынбайт. Ал гана эмес биздин студент дисциплиналарды аз санда алууга мумкунчулугу жок, бир гана окуу планында керсетулгендер. Ушундай шарттар учун бир семестрди толук телебегендер ЖОЖдон чыгарылат, ал эми баалары темен болуп калгандар "учунчу семестрге" калтырылышат жана бересесине кошумча телешет. Ата мекендик ЖОЖдор ушул жана дагы башка кептеген суроолорду окуунун кредиттик системасынын талаптарына ылайык келтириши керек. Ошондой эле чечилууну талап кылган маселелердин бири окутуучулардын окуу милдети болуп саналат. Бизге чет елkelук кесиптештерибиз дин иштери бул маселе менен кандай журуп жаткандыгы дээрлик белгилуу эмес. Мисалы биздин жождордо доценттин жылдык милдети 700-750 саат, окутуучулар жана ассистенттердики 800 ден да ашып кетет. Окутуучулар жана студенттер эртеден 16-17 саатка чейин ЖОЖдо болушат. 6 кундук иш аптасында окуу белугунен окутуучуларга бош кундер каралбайт. Мындай шарттарда профессордук-окутуучу составынын илимий ишмердиги жана студенттердин ез алдынча иштеесу женунде кантип кеп кылабыз?

Башка жагынан билим беруу сапатына бир гана чоц окуу милдети гана эмес окутуучулар арасында бул же тигил окуу дисциплинаны алууда атаандаштык жоктугу да ез таасирин тийгизет. Жождук практикада жагымсыз кырдаал тузулген, ал окутуучунун жылдык планын толтуруу учун 4-5 предметтен сабак берет. Студенттер ушул убакка чейин предметтерден езу каалаган окутуучуну тандоо укугун ишке ашыра албай келе жатышат. Мындай жагдайда атаандаштык женунде кеп кылып да кереги жок.

Жогорку билимдин енугушуне олуттуу негативдуу таасирин мамлекеттик ЖОЖдордо студенттердин коммерциялык контингентин чектен ашып кетуусу жана коммерциялык ЖОЖдордун есушу тийгизет. Мындай иштердин журушун актоого идеологиялык база коюу керек экендигин езгече белгилеш керек. Мисалы, кээ бир коммерциялык ЖОЖдордун ректорлору ездерунун студенттери грантта окуган студенттерге Караганда профессионалдык билимди жакшыраак алышат дешет. Ал эми бул сез эмненин негизинде айтылганы башка маселе. Коммерциализациянын башка жактоочулары эгерде студенттер телешсе алар болгон кучу менен окууга жумшалган акчаларды актоого аракет кылышат экенин далилдегенге аракет кылып жатышат. ЖОЖдогу кеп жылдык пратика кайра тескерисин керсетуп жатат. Мындай студенттердин кептеген белугу начар даярдалган жана жогорку билим алуу процессине бир топ кош кецул карашат. Медициналык жана юридикалык билимдин коммерцияланышы ете кооптуу жана ага жол берилбеши керек. Албетте, профессионализм бардык чейрелерде керек. Бизге адамдардын зээнсиздиги адам ишмердик жургузген баардык областарда кереги жок. Элкенун келечегин ар кандай кырдаалдардын артынан жарым-жартылай билим алган адамдар башкаруу орундарда болуп калганын элестетсен коркунуч туудурат, бул женунде коомдук ой-пикирдин жана социологиялык изилдееледун жыйынтыгы далилдейт. Республиканын ЖОЖдорунун окутуучулары жана студенттери тарабынан кредиттик технологияны

негизи тестирилгөө экени езгече жемеленет. Албетте, статья студенттердин билимин тесттик кеземелдеенун себеби жок эле жоктой берууну маселеге койбойт . Бирок, анын керунуктуу кемчиликтери женунде суйлобой коюу да болбойт.

Биринчиден, окутуучу менен студенттин диалогу, тагыраак айтканда классикалык билим беруунун жандуу процесси жана окуунун жыйынтыгын кеземелдеесу компьютердик тестирилгөө алмаштырылат. Жана бул алмашуу окшоштуктан такыр алые . Компьютер студенттин езгечелугун жана ойлонуунун индивидуалдуулугун баалай албайт, логикасына, чыгармачылыгынын негизине байкоо жургузе албайт. Россиянын билим беруу кызматын колдонуучулардын укугун коргоо коомунун президенти А.Сидоренконун ою боюнча азыркы билим текшеруу системасы зыяндан башка эч нерсе алып келбейт , ой жугуртуунун туптелушун тоготпой , фактологиялык билимди текшерип жана кроссворддук ой жугуртуу тибин тузушет. Жакшы айтылган. Экинчиден, тееттер окуу дисциплинаны бир кыйла жецилдетип жана чыгармачыл ой жугуртуунун есушуне туртку боло албайт.

Билимдин тесттик кеземелу чындык болду, аны эч убакта танбаш керек, бирок баардык нерсе ез ченеми менен болушу керек. Мындай тур азыркы жетишууну, ар кандай тапшырмаларды текшерууде ж.б. алмашкыс.

Жыйынтыгында. Кыргызстандын жогорку билим системасы еткеел этапта турган учуру, Болондук процесстин кредиттик технологиясынын шарттары боюнча окутуунун реформалоо процесси баштан еткеруп жаткан учуру. Бул жолдо езунун чечимин талап кылган аз эмес кейгейлер сакталат. Эц эле кыска турунде алардын мааниси теменкулерде турат:

-студент жана окутуучулардын ички мобилдуулугун камсыз кылуу, ал учун керектуу уюштуруучулук, финансылык, социалдык ж.б. тузуп беруу;

-Кыргызстандын билим беруу стандарттарын европалык жана америкалык стандартка шайкештирип, ушул аспектте максималдуу тунуктук;

-студент, магистрант, окутуучулардын тил даярдыгын ишке ашыруу, алыскы чет елкелердун ЖОЖдору менен мобилдуулугун камсыздоо жана ушундай проекттердин татыктуу финансылоосу;

-ЖОЖдордун профессордук-окутуучулар составынын окутуу милдеттерин азайтууну карап чыгуу, экзамен тартибин ондоо альтернативдуу мамиле кылуу планында;

-мамлекеттик жождордо конкуреттук негиздеги гранттык-студенттердин санын кебейтуу

-кредиттик технологияда билим беруунун советтик моделин колдонуп, биздин тарыхый жана маданий енугушун ун езгечелугун эсептее.

Пайдаланылган булактардын тизмеси

1. Крухмалева О. В. Некоторые аспекты вхождения российского образования в мировое образовательное пространство. Alma mater. Вестник высшей школы. 2008, №11, с. 5-17.

2. Адилов Ж. Наша цель - мировой уровень. Современное образование. 2010, №2, с. 17-24.

3. Омирбаев С. М. О ходе внедрения принципов Болонского процесса в Казахстане. Астана, 2010, с.19-20

***Рецензенты: Нурова С. С. - доктор социологических наук, профессор БГУ им. Х. Карасаева
Сыргабаев С. Б. - кандидат социологических наук, доцент БГУ им. Х. Карасаева***